

MINERALER I NORGE - FENAKITT

Fenakitt er et enkelt berylliumsilikat med kjemisk formel Be_2SiO_4 . Navnet betyr "bedrager" og henspiller på at mineralet lett kan mistas for kvarts. Beryllium er et element som særlig finnes i rest-magmaet etter størknede eruptivbergarter. Således finnes de fleste beryllium-mineraler i pegmatitter, druser i eruptivbergarter og eventuelt i kontaktmetamorf bergarter ved tilførsel av beryllium.

Karakteristiske Be-mineraler er i granitt-pegmatitter og druser i granittiske bergarter beryll, fenakitt, bertranditt, bavenitt og gadolinit. Disse mineralene er alle kjent fra flere norske forekomster, og mange av dem finnes i godt krystalliserte stuffer som det er stor interesse for blant samlere.

Fenakitt er et av disse ettertraktede mineraler selv om det bare finnes i fargeløse og hvite krystaller, i motsetning til sin fargerike slektning beryll. Det er relativt sjelden å finne disse to Be-mineraler i samme forekomst, og fenakitt må regnes som et meget sjeldnere mineral enn beryll. Fenakitt finnes i Norge både som innvokste krystaller i granittiske pegmatitter og på druser i granittiske bergarter. Av det store antall pegmatitter som finnes i Norge og som tildels fører mye Be-mineraler (beryll, gadolinit), er det kun meget få som fører fenakitt.

Tangen-bruddet ved Kragerø er den mest berømte fenakitt-forekomst i Norge og en av de beste forekomstene i hele verden med hensyn til

Fenakitt,
Tangen, Kragerø

krystallenes størrelse. Pegmatitt-bruddet ble drevet rundt århundreskiftet, og fenakitt ble først tatt for å være kvarts. Etter at mineralets rette identitet ble bestemt, har en rekke gode stuffer funnet veien til museer og privatsamlinger i mange land. Bruddets nåværende eier, Marius Tangen, har også en rekke gode fenakitt-stuffer, og det skal ha kommet enkelte gode krystaller fra forekomsten også de senere år.

I pegmatitten finnes fenakitt sammen med flere sjeldne mineraler: Columbitt, kainositt, teneritt, lokkaitt, danburitt, alvitt. De beste fenakitt-krystaller sitter i kvarts sammen med clevelanditt-albitt. Fenakitt-krystallene fra Tangen-bruddet finnes som tykk-prismatiske krystaller som kan nå en lengde av 20 cm og en tykkelse av 5 cm.

Lindvikskollen ved Kragerø. Fra denne pegmatitten er det rapportert funn av fenakitt i tidligere tider. Klare til hvite små apatitt-krystaller er ikke uvanlig i pegmatitt-materialet fra denne forekomsten, men om fenakitt finnes der, må det være et meget sjeldent mineral. Det er flere pegmatitter i nærheten av Tangen-bruddet ved Kragerø, og det synes ikke helt usannsynlig at noen av dem kan vise seg å føre fenakitt.

I pegmatittområdene i Iveland-Evje og i Østfold er det ikke beskrevet forekomster av fenakitt selv om mange av pegmatittene fører mye beryll og gadolinit.

Lapplægret, Drag i Tysfjord. Denne forekomsten ligger i et område hvor

Fenakitt
Lapplægret
Drag, Tysfjord

det de siste år har vært drevet en rekke pegmatitter. Beryllium-mineraler er til stede i liten grad, men i denne ene forekomsten finnes både beryll og fenakitt i nær kontakt. Pegmatitten fører også andre sjeldne mineraler: Columbitt, samarskitt, fergusonitt, xenotim. Fenakitt-krystallene danner glassklare til hvite krystaller som oftest er pent utviklet i kvarts og albitt. Krystallene danner korte, tykke prismer, opptil 1 x 1,5 cm

Sætre, Hurum v/Drammen. I Drammens-granitten finnes rikelig med druser i enkelte områder, spesielt på Hurum-landet. Beryll er kjent fra

Fenakitt
Sætre, Hurum

flere forekomster, og i et lite område ved Sætre ble det for få år siden funnet et mindre antall druser med relativt mye fenakitt sammen med små aquamarin-krystaller. Fenakitt-krystallene danner dels vifteformige aggregater av glassklare prismer og dels tykke enkelte krystaller av vanlig type. Krystallene er 1-3 mm tykke men kan nå lengder av mer enn 1 cm.

Bånkall og Rødtvedt ved Grorud i Oslo. I dette område finnes Be-mineraler sparsomt i druser i nordmarkitt. Små krystaller (1-3 mm) av fenakitt er funnet sammen med milaritt, helvin, bastnäsitt-pseudomorfoser etter ancylitt, stilpnomelan og pyrosomalith i nærheten av Bånkall (Sæbøe & Raade, NGT). Små fenakitt-krystaller (1-2 mm) er også funnet i nærheten av Rødtvedt sammen med milaritt, flusspat, hedenbergitt og epidot.

Knut Eldjarn